

Aan: Alle politici en bestuurders van Provincie Utrecht
Betreft: **Oproep van medici en (potentiële) omwonenden van windturbines**
Datum: 8-11-2023

Geachte politici en bestuurders van provincie Utrecht,

Als medici en burgers zijn wij zeer bezorgd over het klimaat en ondersteunen we een snelle transitie naar een duurzaam energiesysteem.

We zijn er echter van overtuigd dat dit inmiddels kan plaatsvinden op een rechtvaardige manier (niet de lasten eenzijdig afschuiven op een beperkte groep) en op basis van strenge randvoorwaarden aangaande welzijn, gezondheid, natuur en landschap. **Ook zónder extra windturbines zijn er binnen deze kaders nog ruim voldoende en veelal betere opties aanwezig om aan de landelijke klimaatdoelstellingen te voldoen.**

Daarom vragen wij u dringend, of u aandacht en zorg wilt hebben voor het volgende:

De situatie:

In 2009 kwam een door de politiek gekozen geluidsnorm voor windturbines tot stand, tegen het toenmalige advies van RIVM en TNO in.¹ Het RIVM waarschuwde toen voor toenemende hinder bij de huidige norm en adviseerde een veel lagere richtwaarde van 40db Lden en een lagere maximale norm van 45dB Lden. TNO concludeerde al in 2008 (dus bij kleinere turbines, dan die nu ingepland worden), dat de huidige geluidsnorm van 41 dB Lnight bij meer dan 20% van de omwonenden (in een straal tot 600 meter afstand) zou leiden tot slaapverstoring. Buitenshuis zou bij 47 dB Lden 19% ernstig gehinderd worden, terwijl ongemerkt getallen binnenshuis gecommuniceerd werden. De hoogte van de norm werd vastgesteld vanuit een doelstelling voor voldoende plaatsingsruimte van windturbines in plaats vanuit het belang van leefomgeving en burgers.

Daarbij werd het VROM-Inspectierapport over de handhaafbaarheid, uitvoerbaarheid en fraudebestendigheid (HUF) van de 'wijziging milieuregels windturbines'² niet met de Tweede Kamer gedeeld. Conclusies van de inspectie: De Lden is niet handhaafbaar, fraudegevoelig en beschermt omwonenden onvoldoende. Citaat: *"De regeling biedt geen generiek beschermingsniveau tegen slaapverstoring door piekbelasting en tegen cumulatie van geluid. .... Belangrijkste oorzaak voor de knelpunten ligt in de keuze voor een Lden normstelling waarbij uit wordt gegaan van een jaargemiddelde."*

De WHO concludeert in 2018 dat *bij maximaal 10 %* van omwonenden ernstige hinder mag worden geaccepteerd, vanwege de **wetenschappelijk aangetoonde negatieve gezondheidseffecten** van geluidsoverlast. **Dit betreft negatieve uitkomsten van zwangerschappen, hart en vaatziekten en psychische problemen (slaapstoornissen, angst en depressie, cognitieve achteruitgang).** Vanuit bronnen betrokken bij de nieuwe normering weten wij dat momenteel wordt gesproken over het terugbrengen van de normen naar maximaal 5% van de omwonenden. Dit alles op basis van wetenschappelijk onderzoek.^{3 4}

In juni 2021 stelde de Raad van State vast, dat de uitspraak van het Europese Hof inzake het Nevele-arrest óók op Nederland van toepassing is: een milieubeoordeling van o.a. de geluidsnorm bleek daarmee wettelijk vereist, een Milieu Effect Rapportage (MER).

De opdracht voor een plan-MER-toetsing werd door het bevoegd gezag (Ministerie van I&W) toegekend aan Arcadis, een bureau dat ook veel opdrachten uitvoert voor de windbranche en lid is van de brancheorganisatie NWEA . Arcadis stelde daartoe de onderzoeksopzet op (Notitie Reikwijdte en Detailniveau, NRD), waarop burgers zienswijzen mochten indienen. Helaas koos 'het bevoegd gezag' ervoor om die zienswijzen niet ter beschikking te stellen aan de Commissie MER, die de NRD beoordeelt.⁵

Veel zienswijzen bevatten punten over de veiligheids- en gezondheidseffecten van windturbines. Bijvoorbeeld de zienswijze van de groep artsen, die zich georganiseerd hebben binnen Windwiki.nl ('Hier maken artsen het medisch onderzoek naar windturbines voor iedereen toegankelijk') bevatte 46 pagina's en 52 literatuurverwijzingen.⁶ Pas in augustus 2022, een half jaar na het uitkomen van het advies van de Commissie MER, kwam het ministerie van I&W met een Reactienota van de zienswijzen. Hierin werd het onderwerp gezondheid slechts summier behandeld in krap een half A4-tje.⁷ Hierin wordt o.a. gesteld, dat in het plan-MER slaapproblematiek niet aan de orde zal komen, *"omdat ..... geen conclusies kunnen worden getrokken over de samenhang van het geluidniveau van windturbinegeluid en slaapverstoring, omdat de resultaten van onderzoek niet eenduidig zijn."*

Daarnaast werd in de NRD reeds op voorhand gesteld, dat de uitkomst van het onderzoek opnieuw een jaargemiddelde norm zou moeten zijn, een Lden-norm. Dit ondanks de eerdergenoemde HUF-beoordeling en het coalitieakkoord van de huidige (demissionaire) regering om te komen tot "heldere afstandsnormen" (náást, wat ons betreft, een éénduidige maximale geluidsnorm-met-directe-consequenties voor het draaien van een turbine) in plaats van een ingewikkeld systeem van geluidsberekeningen, met teveel ontsnappingsmogelijkheden. En nog steeds alleen een norm in jaargemiddelde decibel, terwijl de frequentie van het geluid minstens zo belangrijk is: Lage tonen dragen veel verder en Laag Frequente trillingen kunnen juist op grote afstand nog ongewenste effecten hebben.

De nieuwe plan-MER-getoetste norm had er al voor de zomer van 2023 zullen zijn, maar dat werd al voor de val van het kabinet met een half jaar uitgesteld. De norm zal nu opnieuw worden ingevoerd als AmvB met alleen een informatieve internetconsultatie, zodat er geen enkele formele reactie van burgers en de Tweede Kamer mogelijk is op de MER en de norm, behoudens beoordeling door de Eerste Kamer.

Wetenschap, geluidsnorm en omkering bewijslast

In de farmacie is het een vereiste, dat van een nieuw middel eerst moet worden bewezen dat het veilig is alvorens het op de markt komt. Voor de klimaatdoelstellingen, die gericht zijn op het reduceren van de uitstoot van broeikasgassen, zijn windturbines één van de beschikbare 'middelen'. Toch wordt de geluidsnorm slechts beargumenteerd/verdedigd door instituten, die niet gebonden zijn aan wetenschappelijke normen. Sinds 2009 schreef het RIVM 'na onderzoek' diverse rapporten met als conclusie, dat er geen bewijs is voor gezondheidsschade door windturbines, uitgezonderd een effect op slaap en 'annoyance'. En alleen dat al heeft wetenschappelijk invloed op gezondheid en welzijn.

Daarentegen worden burgers in rechtszaken wèl gedwongen om wetenschappelijk bewijs aan te dragen dat een gekozen geluidsnorm onveilig is. Ook onderzoekers van het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC) zijn al geruime tijd bezig met een systematische review, die aan strenge internationale beoordeling onderhevig is. (Wel is gepubliceerd over 'Geluid van Industriële windturbines' in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, dossier Huisartsgeneeskunde.⁸)

Wat wèl aan alle wetenschappelijke eisen voldeed was het rapport van dr. D. Bijl, oud-huisarts, epidemioloog, waarin hij concludeert:

“...dat op basis van slecht wetenschappelijk onderzoek geen harde conclusies kunnen worden getrokken met betrekking tot de gezondheidseffecten van windturbinegeluid op mensen. De conclusie dat er geen aanwijzingen zijn voor gezondheidseffecten van windturbinegeluid moet daarom worden verworpen.

Er is dringend behoefte aan goed wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd door onafhankelijke onderzoekers, die geen belang hebben bij de uitkomsten daarvan.”⁹

Jurisprudentie

In recente jurisprudentie stelt de rechter:

*“Het voorzorgsbeginsel vereist niet dat het bevoegd gezag op basis van enkele publicaties, waarin slechts een mogelijk verband wordt gelegd tussen windturbines en gezondheidsklachten **en er nog geen algemeen aanvaarde wetenschappelijke inzichten zijn**, van de vaststelling van een plan moet afzien.”¹⁰*

Dit ondanks dat de WHO en het Europese Hof stellen dat slaapverstoring directe gevolgen heeft voor de gezondheid^{11 12 13} en dat iedereen recht heeft om te kunnen slapen met open ramen¹⁴. Daarnaast is er het principe van de Zorgplicht in alle milieuregelgeving, dat bij twijfel het voorzorgprincipe moet worden toegepast door de veroorzaker: “bij twijfel niet inhalen”. Dit wordt bijv. t.a.v. flora en fauna extreem toegepast in de lopende kwesties van Stikstof en de Kaderrichtlijn Water.

Het is in het algemeen vrijwel onmogelijk om volgens wetenschappelijke vereisten te bewijzen dat iets wel of geen gezondheidseffecten heeft. Zo was het bij Tata Steel al geruime tijd onomstreden, dat er een verhoogd % kanker voorkomt bij omwonenden, maar bleek het lange tijd onmogelijk om te bewijzen dat dat veroorzaakt wordt door Tata Steel. Ook het gevaar van roken en asbest bleef jaren onbewezen.

Hoe het recht van burgers al vooraf wordt weggezet blijkt ook uit de Directive 2022/0160 en 2022/2577 van de EU (Timmermans-Act van 22-12-2022), waarin is vastgelegd dat duurzame energie zo gezond is voor het gehele volk, dat individuele belangen van gezondheid daarbij in het niet zouden moeten vallen. De Richtlijn wil ook vastleggen dat (daarom) vergunningen voor projecten van duurzame energie binnen 3 maanden tot 2 jaar geacht worden te zijn verleend, eventueel zelfs zonder milieu-effect-rapportage. Het wordt nog moeilijk voor lidstaten om dit “eerlijk” in eigen wetgeving te gaan overnemen¹⁵.

Nut en Noodzaak

In de discussie of een bepaalde (geluids-)norm acceptabel is, speelt het al dan niet aanwezig zijn van ‘algemeen maatschappelijk belang’ een grote rol. Zo wordt in het geval van verkeer het acceptabel geacht wanneer 7 - 9 % van omwonenden ernstige hinder ervaart (dus 11-14 mensen per honderd).

Daarom is het, in het geval van windmolens, van belang om objectief vast te stellen of nog méér windturbines op land (dan de projecten, die nu reeds een vergunning + SDE-subsidietoekenning hebben) noodzakelijk zijn om aan de klimaatdoelstellingen te voldoen.

Lobbycratie

In deze discussie zijn er tegengestelde belangen tussen die van (potentiële) omwonenden en die van (investerders in) bedrijven, die gespecialiseerd zijn in het bouwen van zonnevelden en windturbines op land.

Ons is gebleken dat de lobby van de Nederlandse WindEnergie Associatie (NWEA) als ‘deskundige’ partij aan tafel zit in de voorlichting over gezondheidsaspecten, op het ministerie van EZK, aan tafel bij het RIVM, tot zelfs in de Tweede Kamer. De Kamer kon vragen stellen over gezondheidsaspecten aan een audioloog, een ingenieur en een lobbyist van de NWEA, níet aan de medici die zich ook hadden aangeboden als experts op het gebied van gezondheid.

En zo is er de brancheorganisatie ‘Nederlandse Vereniging Duurzame Energie’ (NVDE), die de belangen behartigt van haar leden (o.a. de bedrijven in de zon- en wind-sector) waarvan velen gespecialiseerd zijn in bouwen op land. Zij beschikt over veel geld en daarmee veel lobbyisten. Die vertellen op alle niveaus, dat er na de 35 TWh met zonnevelden en windturbines opgewekte energie, nog veel méér op land opgewekt moet worden. O.a. in het door hen geschreven rapport ‘Alles uit de kast’. Dit terwijl zelfs het door henzelf betaalde TNO-onderzoek¹⁶ aangaf, dat voor de ‘Extra Opgave’ (55% i.p.v. 49% reductie in 2030) er in 2030 2x zoveel extra elektriciteit beschikbaar kan zijn als er extra nodig is. **Er zijn dus meerdere scenario’s mogelijk, waaronder scenario’s zonder verdere uitbreiding van wind op land.**

Op basis van alle beschikbare overheidsrapporten, TNO-onderzoeken etc., hebben Windalarm en de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines (NLVOW) gezamenlijk het rapport ‘**Het kan met gemak**’ geschreven.¹⁷ Hierin wordt aangetoond dat we de keuze kunnen maken **onze klimaatdoelen (en meer) te realiseren zonder verdere groei van wind op land**. Dit is aan vele wetenschappers en deskundigen voorgelegd. Niemand kon er een fout in ontdekken. Toch werd het onvoldoende opgepakt, waarna zij met crowdfunding opdracht hebben gegeven aan CE-Delft om nut en noodzaak van extra wind op land in 2030 en 2050 te onderzoeken.

Dit onderzoek van CE-Delft toont aan: klimaatdoelen voor 2030 en 2050 zijn beide (zelfs eerder) haalbaar zonder extra wind op land.¹⁸ Ook het Koninklijk Instituut Van Ingenieurs (KIVI) en Urgenda zijn tot diezelfde conclusie gekomen. **Maar dit wordt nog steeds consequent genegeerd door hen die belang of ambitie hebben bij nog meer wind op land.**

Minister Jetten heeft zich in deze o.a. laten adviseren door Greetje Bos. Voor haar advies interviewde zij diverse ‘deskundigen’ uit het eenzijdige netwerk van NPRES. Haar advies luidde: de doelstelling/RES-opdracht van 35 TWh hoeft niet verhoogd te worden, **want wij kunnen de regio’s nu houden aan hun biedingen** (die optellen tot 55 TWh).

Terwijl de spelregels van de RES inhouden, dat elke 2 jaar zowel bod als projecten kunnen worden herzien. RES-regio’s handhaafden tot nu toe hun bod, omdat er vanuit provincies bedreigd wordt met overrulen. (Hiervoor zou de Energiewet art 9E van toepassing zijn, die echter geldt tot een taakstelling, die nimmer bij voorgeschreven AMvB is vastgesteld en overigens zeker ophoudt bij voldoen aan de genoemde 35 TWh van het Klimaatakkoord.)

Nog enkele voorbeelden van beïnvloeding:

- Nieuwe Statenleden gaan geïnformeerd worden over de Energietransitie-tot-nu-toe door het Nationaal Klimaat Platform. Daarbij is de NVDE expliciet uitgenodigd een aandeel te leveren.
- De NVDE heeft aangekondigd om voor elke Regionale Energie Strategie (RES)-regio een 'adviseur' ter beschikking te stellen.
- De vragen van parlementslid Smaling 2015 evenals de motie Moorlag (2021) rond rode obstakelverlichting zijn genegeerd door toedoen van de branche, getuige publicaties op de website van NWEA.

Kortom,

Tot nu toe zijn rondom de windturbines, die met de norm van 2009 in Nederland zijn neergezet, vele mensen van pure ellende verhuisd en/of klagen over allerlei negatieve effecten op hun gezondheid. Wij kunnen u daarvan diverse casussen aanreiken¹⁹.

Inmiddels zijn Arcadis en de ministeries klaar met het plan-MER-onderzoek (EZ&K) en ligt er een concept-AmvB voor de nieuwe windturbine-normen.

Wij zien, dat de veiligheid en gezondheid van omwonenden daarin totaal niet geborgd zijn!

Daarom vragen wij u dringend, of u aandacht en zorg wilt hebben voor de volgende onderwerpen:

- **Democratie of lobbycratie:**

- Actieve bestrijding van lobbycratie, het terugdringen van de invloed van (financieel) belanghebbenden op besluitvorming, inclusief via coöperaties. Hierbij zou een gedragscode voor ambtenaren kunnen worden gehanteerd, bijvoorbeeld zoals deze in de medische wereld wordt gebruikt: ontvang geen artsenbezoekers – deze geven per definitie geen objectieve informatie.
- Als overheid door een onafhankelijke organisatie laten onderzoeken of en hoe aan de landelijke Energietransitie-doelstellingen voor 2030 en 2050 voldaan kan worden zónder verdere groei van wind op land en zon op weiland. Onafhankelijkheid waarborgen met een begeleidingscommissie, die de brede maatschappelijke middengroepen vertegenwoordigt. Een dergelijk onderzoek heeft vreemd genoeg **nooit plaatsgevonden**.²⁰

- **In het kader van veiligheid en gezondheid van burgers:**

- Omkering van de bewijslast waar het gaat om veiligheid en gezondheid voor omwonenden (zie pagina 2-3 van deze brief)
- Zorg dat het onmogelijk wordt om aan investeerders / potentiële exploitanten van windturbines in provincie Utrecht een vergunning te verstrekken, tenzij op een locatie waar geen woningen staan binnen een straal van 10x de masthoogte.

- Houd de RES-regio's niet aan hun bod boven de landelijke doelstelling van 35 TWh per jaar en stop als provincie met het proces om zelf locaties aan te wijzen. Die biedingen zijn tot stand gekomen toen er nog weinig bekend was over effecten van geluid en trillingen door windturbines en zijn gecontinueerd uit angst voor overrulen. Bovendien was de bieding een vrije keuze tussen wind of zon. De provincie is ook ondertekenaar van dat Klimaatakkoord en kan bij gebrek aan taakstelling dus niet méér duurzame energie op land afdwingen, noch de keuze tussen zon of wind beïnvloeden.

Uiteraard zijn wij graag tot nadere informatie bereid.

Met vriendelijke groet,

mede namens

- De Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines (NLVOW)
- De medici van Windwiki
- Stichting Windalarm

Windalarm regio Amersfoort

E: amersfoortregio@windalarm.org

Referenties

¹ <https://windalarm.org/doc/position-papers/Position-Paper-Windalarm-Geluidshinder-en-gezondheidsschade-Windturbines.pdf> M.n. inleiding en de punten 2, 3 en 4, met de onderbouwing daarvan in Bijlage 2.

² <https://www.windwiki.nl/wp-content/uploads/2022/12/Rapportage-HUF-beoordeling.pdf>
en
<https://www.bnnvara.nl/zembla/artikelen/inspectie-burgers-onvoldoende-beschermd-tegen-geluidsoverlast-windmolens>

³ Biological mechanisms of cardiovascular and metabolic effects by environmental noise. Eriksson C., Pershagen G. WHO report 2018 <https://apps.who.int/iris/handle/10665/346548>

⁴ Environmental noise guidelines for the European Region. ISBN 978 92 890 5356 3. WHO 2018
<https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289053563>

⁵ 'Het bevoegd gezag heeft de Commissie niet in de gelegenheid gesteld om zienswijzen en adviezen bij haar advies te betrekken.' In bijlage 1 van <https://commissiemer.nl/docs/mer/p36/p3615/a3615rd.pdf>

⁶ <https://www.windwiki.nl/wp-content/uploads/2022/08/20220216-Zienswijze-Windwiki-op-de-NRD.pdf>

⁷
<https://www.platformparticipatie.nl/windturbinebepalingen/voornemen+windturbinebepalingen/documenten+nationale+windturbinebepalingen/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=2312927>
Pagina 42/43.

⁸ <https://www.ntvg.nl/artikelen/geluid-van-industriele-windturbines>

⁹ <https://www.windwiki.nl/wp-content/uploads/2021/11/Gezondheidseffecten-van-windturbinegeluid-D.-Bijl-2021.pdf>

¹⁰ <https://www.commissiemer.nl/jurisprudentie/ECLI%3ANL%3ARVS%3A2023%3A1433>

¹¹ Environmental NOISE GUIDELINES for the European Region, WHO 2018, "Gezondheid wordt volgens de WHO (21 gedefinieerd als "een toestand van volledige fysiek, mentaal en sociaal welzijn en niet alleen de afwezigheid van ziekte. Daarom moet een hoge mate van hinder veroorzaakt door omgevingslawaai worden beschouwd als een van de milieu-gezondheidsgevaaren." <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289053563>

¹² Night noise guidelines for Europe", WHO 2009
https://www.researchgate.net/publication/44602136_Night_Noise_Guidelines_for_Europe

¹³ "Burden of disease from environmental noise, Quantification of healthy life years lost in Europe", WHO 2011
<https://www.who.int/publications/i/item/9789289002295>

¹⁴ European Court of Human Rights, 2003, Application No. 36022/97, consideration 96, " Sleep is an essential part of healthy life and is recognized as a fundamental right under the European Convention on Human Rights" art. 8.1 <https://cascaidr.org.uk/2017/03/21/hatton-v-uk-case-no-3602297-8-july-2003-ecthr/>

---

¹⁵ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0222/COM_COM\(2022\)0222_NL.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2022/0222/COM_COM(2022)0222_NL.pdf) over wijziging van o.a. EU 2018/2001 Artikel 15 quater “Go-to”-gebieden voor hernieuwbare energie, Artikel 16 en subtitels Organisatie en belangrijkste beginselen van de vergunningsprocedure
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022R2577&qid=1693495447288>

¹⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/04/22/achtergrondnotitie-tno-extra-opgave-elektriciteitsvoorziening-2030>

¹⁷ <https://www.hetkanmetgemak.nl/rapport>

¹⁸ <https://www.hetkanmetgemak.nl/cedelft> of <https://ce.nl/publicaties/nut-en-noodzaak-extra-wind-op-land-in-2030-en-2050/>

¹⁹ Als voorbeeld, inspraak bij gemeente door jongen, die op 1100 m van een turbine van 210m hoog woonde en heeft moeten verhuizen: <https://www.youtube.com/watch?v=hS3YBuJRh4k>

²⁰ <https://irp.cdn-website.com/e88c7048/files/uploaded/Het%20kan%20met%20gemak%20-%20wind%20op%20zee%20en%20zon%20op%20dak.pdf> : Colofon, Samenvatting en Hoofdstuk 6

